

חידוש הציונות

על ספרו של פרופ' יחזקאל דרור **חידוש הציונות בהוצאת הספרייה הציונית על-יד ההסתדרות הציונית העולמית**

ישראל בן דור

דוקטורנט בהיסטוריה. בעבר, קצין מחקר בכיר באמ"ן, במחלקת היסטוריה ובאג"ת

בספר זה לקח המחבר על עצמו משימה קשה ביותר: בחינת הציונות במטרה להמליץ על השינויים הנחוצים בה. דרור ביקש להתבונן בציונות ולראות בקו אחד את העבר, ההווה והעתיד שלה. זיקתו האישית, החמה והלא-מוסתרת מקשה עוד יותר על מילוי המשימה. אולם הניסיון, הידע ורוחב היריעה שלו בחקר המדיניות על היבטיה המעשיים והרוחניים, איפשרו לו לנווט במרחב הגדול של הציונות, לבחון אותה היטב ולהגיש לקורא ספר, שיש בו השראה ועניין מרובים לצד גישה שכלתנית ומעשית. הקורא יכול לעמוד על הרהוריו ולבטיו של המחבר, כשלצידם ניתנות המלצות מעשיות, היכולות לשמש בסיס לעבודת גופי תכנון וביצוע.

מזה שנים רבות מורגש הצורך בהתמודדות רחבת-היבטים עם האתגרים הניצבים בפני הציונות. הקמתה של מדינת ישראל, התפתחותה ושגשוגה יצרו תחושה, שהציונות מיצתה את הכוח המניע שלה. התחזקות מעמדם של היהודים בארצות-הברית והשקט שבו חיים

ריכוזי היהודים במדינות אחרות החלישו אף הם את עוצמת המסר הציוני, שנועד במקורו לענות על מצוקת היהודים. היחלשות הזיקה למסורת ולדת היהודית בקרב היהודים בארץ ובעולם החלישה אף היא את הזיקה לציונות. הלכי רוח פוסט-מודרניסטיים, המציירים עולם עתידי שבו אין משמעות ללאומיות והגורסים, כי ההיסטוריה היא תמיד גרסה יחסית, עימעמו את הלהט של האמונה בציונות. גם "ספינות הדגלי" של הציונות, שאיפיינו את היישוב

המחבר מתריע על הסכנה הצפויה, לדעתו, למעשה הציוני ולעם היהודי אם לא תיערך רפורמה מעמיקה, בהגות הציונית, שהיא המצפן של התנועה כולה

והמדינה בשנותיה הראשונות – כגון הקיבוצים, ההתיישבות העובדת ותנועות הנוער – שריונות בקשיים ובמשבר זהות.

האהבה לציונות מובילה את הכותב להתמודדות חזיתית עם הקשיים והמציאות המרה. כבר

בהקדמה, מתריע המחבר על הסכנה הצפויה לדעתו למעשה הציוני ולעם היהודי אם לא תיערך רפורמה מעמיקה בהגות הציונית, שהיא המצפן של התנועה כולה:

הציונות מצויה עדיין באמצע דרכה וכל הישגיה האדירים עד כה אינם מבטיחים כשלעצמם את הצלחתו ארוכת הטווח של המפעל הציוני. מדינת ישראל והעם היהודי עלולים לאבד את משמעותם וגם לקרוס, להתמוסס, ולהיעלם בעולם החדש ההולך ונרקם [...] על מנת למנוע מימוש של אפשרויות חמורות כאלה ולהבטיח את המשך הצלחתה של המהפכה הציונית דרוש להתאימה לנסיבות חדשות (עמ' 11).

הספר בנוי מארבעה שערים: השער הראשון עוסק בחקר המצב הקיים ובאפיונו; השער השני עוסק בבחינת ערכי הציונות המחודשת; השער השלישי עוסק ב"איש הציונות" ובאליטות הציוניות; והשער הרביעי עוסק בבחינת אפשרויות היישום של הערכים למציאות המורכבת של מדינת ישראל והעם היהודי על היבטיה החברתיים והמדיניים.

אין זה מן הספרים, שניתן לעמוד בקריאה ראשונה על עומקם. נראה, כי בקריאה ראשונה ניתן לכל היותר להבין את המתאר הכללי של היריעה, ולאחר מכן כאשר עוסקים בנושא מסוים, ניתן להתעמק בפרק הרלוונטי. סגנון הכתיבה של הספר הוא מדעי,

מדויק ושקול, אולם לעיתים קשה לעמוד במהירות על כוונת הכותב. השוואת ספר זה לספרו של בנימין זאב הרצל "מדינת היהודים", שפורסם ב-1896, מעלה, כי ספרו של הרצל, שהיה עיתונאי ומחזאי, הוא קצר וסגנונו עממי. ואכן, הספר זכה תוך זמן קצר ביותר לתפוצה רחבה. ברומן האוטופי שלו "אלטנוילנד", שפורסם מאוחר יותר, צייר הרצל את המדינה היהודית שתקום בתיאור מרהיב, מפורט, ששבה את לב קוראיו.

מן ההשוואה עולה, כי האתגר העומד בפני הכותב הוא ליצור מהדורה עממית של הספר. ברוח הימים האלה, ראוי שהספר יכלול מפות ותמונות ויעבור תהליכים של צמצום ופישוט, כדי שרעיונותיו המרכזיים יגיעו לתפוצה רחבה ככל האפשר, ובעיקר בקרב בני נוער, תלמידים, סטודנטים וחילים, שהם הפוטנציאל העיקרי ל"איש הציונות" הנחוץ למימוש ערכי הציונות המחדשת.

הציווי המוחלט (האימ-פרטיב הקטיגורי) של הציונות המחודשת הוא הערך של קיום משמעותי הולך וגובר של העם היהודי והיהדות. הערך הזה הוא העליון בפירמידת הערכים, ועם זאת, אין מדובר ב"דוגמה", אלא בערך שיש ליישמו תוך הפעלת "שיקול מוסרי וערכי" (עמ' 103). דרור עושה הבחנה בין ערכי מסגרת, ערכי-על וערכים: "ערכי הציונות הינם מערכת פלורליסטית, תובענית, רדיקלית ופתוחה" (עמ' 217). הוא אינו מאמין בפרות קדושות, ובמקומות רבים בספר נזכר המונח "הרס יוצר" ביחס לערכים, שתיקונם יביא לחידוש חינויותם.

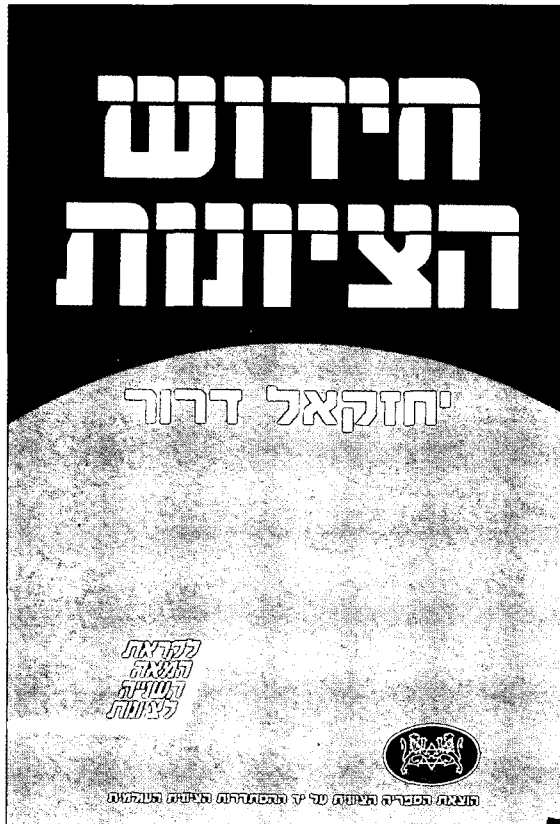
הציונות היא התנועה הלאומית של העם היהודי ומראשיתה – בסוף המאה ה-19 – היא נוצרה תוך שילוב ערכים הומניים, ליברליים ודמוקרטיים. מעבר למחויבותה הבסיסית כלפי העם היהודי, היא תנועה בעלת מסר אנושי כללי. דרור

שחיה בגולה. הנתק הזה היה חיוני כדי שיווצר בארץ היישוב היהודי החדש וכדי שתוקם מדינת ישראל. הוויכוח ההיסטורי הסתיים באופן טרגי בשואה. אולם דווקא לאחר שהוקמה מדינת ישראל, שהיתה אחד היעדים המרכזיים של הציונות – מן ההכרח לשוב ולמצוא את החיבור ליהדות ולעולם היהודי, כדי שמדינת ישראל לא תאבד את זהותה הבלעדית.

בנושא זה, כמו בנושאים אחרים, לא מהסס דרור לאחוז את השור בקרניו. כדי להבהיר את מעמדו של הציווי המוחלט, הוא מציג שלוש שאלות היפותטיות קשות. השאלה השנייה דנה במצב קיצוני, שבו נוצר ניגוד בין הקיום המשמעותי של העם היהודי לבין שיבת ציון וזאת לנוכח העובדה, שישראל הפכה למדינה חסרת אופי ציוני ולנוכח העובדה, שקיימת הסתברות ממשית להשמדת מדינת ישראל בהתקפה גרעינית. השאלה היא, האם במצב הרה-אסון זה "עדיף לקיים את העם היהודי בתפוצות תוך מימוש

הציונות הלכה למעשה?". במצב הזה מגיע המחבר למסקנה, "שיש להעדיף את המשך קיומם של העם היהודי והיהדות ללא שיבת ציון והציונות." אולם המחבר שולל את השאלה מבסיסה, מכיוון שלדעתו, קיום מדינת ישראל כמדינה יהודית-ציונית ושיבת ציון תלויים זה בזה, וללא מדינת ישראל סביר להניח, שהלם השואה היה מחסל את יכולת הקיום המשמעותי של העם היהודי בתפוצות (עמ' 107). עם זאת, המחבר מכיר בחיוניות קיומם של כמה מרכזים יהודיים כאשר קיים חשש למלחמות

בוחר בקפידה רבה את השניות ואת אי-הבהירות הקיימות לעיתים בין האינטרס הלאומי הצר, העשוי לשאת אופי של שמירה על הקיים והבטחת ענייניו של הלאום, לבין הכורח הפנימי להתנהג לפי אמות מוסר קפדניות ולהוות מרכז רוחני לעם היהודי ולהיות אור לגויים. האנומליה הזאת, המקשה ממילא על הציונות, נעשית מורכבת עוד יותר כאשר מנסים להתחקות אחר הקשר המורכב שבין הציונות ליהדות. הציונות היוותה מהפכה ביחס ליהדות והיא יצרה במודע נתק בינה לבין היהדות הישנה,

השמדה, שבהן יופעל נשק קוטל המוניים (עמ' 108).

הקשר המורכב שבין הציונות ליהדות מואר בספר מכמה היבטים. עיגון הציונות ביהדות והצורך לחזק

יש צורך בגיבוש מדיניות כוללת לעם היהודי ובעלייה גדולה כמפעל-רבתי של העם היהודי

הדעה, כי לצורך הציווי העליון של קיום העם היהודי ולחיזוק אופיה היהודי של המדינה, יש לתמוך בעליית קבוצות חרדיות ארצה ולעודד אותה. לצד ההמלצה הזאת, מסייג המחבר

את דבריו ואומר, שיש להיאבק נגד האנטי-ציונות שלהם, לבטל את התבדלותם מהחברה הישראלית ולמנוע הפיכת קבוצות אנטי-ציוניות לרוב בירושלים. קשה לישראלי הממוצע, שחיו מתנהלים בין שירות בצה"ל למס הכנסה, להסכים להמלצתו. זאת על אף התחזית האופטימית שלו, כי צפויים שינויים משמעותיים בציבור החרדי בישראל תוך שני דורות. היהדות החרדית מתנגדת לציונות ולחובות המעשיות הנגזרות ממנה, ובייחוד לגיוס לצה"ל. ככל שירבה מספר החרדים, יגדל העול המוטל על האחרים ועל המדינה כולה, וקשה להבין מדוע ציוני מן השורה ישאף להגדיל את מספרם באוכלוסייה (ומכאן את משקלם

בתהליכי קבלת החלטות ובחלוקת התקציבים) של אלה המתנגדים לציונות.

גישתו של המחבר מהפכנית והוא מציג בספר רעיונות לא-שגרתיים למכביר. כך, לדוגמה, על אף שדעתו היא, שרצוי כי במסגרת מדינת ישראל יכללו מרב שטחי הארץ, הרי

את הקשר הוא חיוני, גם כדי לתת מענה להקצנה הדתית וגם בשל הצורך לעצור את הסחיפה בתרבות החילונית. מכאן מתברר הצורך בפעולה לחיזוק האופי היהודי של האוכלוסייה היהודית בארץ, והמסקנה הזאת נראית מקובלת והגיונית. עם זאת קשה להסכים עם

עולים למדינת ישראל, שזה עתה נולדה

רק ירושלים היא הכרח, שאין להתפשר עליו וניתן לוותר על שטחים כאשר הדבר חיוני מבחינת ערכים אחרים חשובים יותר (עמ' 133). במקום אחר בספר מציע דרור לתת תוכן משמעותי לכך, שישראל, נוסף על היותה מדינה יהודית-ציונית, היא המדינה הדמוקרטית של כלל אזרחיה, וזאת על-ידי מתן אוטונומיה תרבותית. הוא מרחיק לכת עד כדי הצעת שינויים בדגל ובהמנון, כדי שייתנו ביטוי למיעוטים אזרחי מדינת ישראל:

דרוש להבחין בין סמלי הזדהות של המדינה בכללותה, החייבים להיות בעלי משמעות לכלל האזרחים, לבין סמלי הזדהות יהודיים-ציוניים. כך, למשל, יש לקבוע את 'התקווה' כהמנון החוקי של מדינת ישראל ולהוסיף לו בית ההולם את המיעוטים אזרחי מדינת ישראל. הוא הדין ביחס לדגל. יש מקום להוסיף סמל מוסלמי לשימוש בידי המיעוטים (עמ' 138).

בספר כולה אזהרה נמרצת מפני נטילת סיכונים לא-מוצדקים ומנטייה לסמוך על ההשגחה העליונה, או על המזל כבסיס לקבלת החלטות קיומיות: "הסתמכות על גורם על-טבעי לצורך קבלת החלטות בעולם הזה היא בחזקת פסול ערכי עד כדי כך שהיא פשע מוסרי כשמדובר בנושא קיומי מסוג הציונות" (עמ' 153).

דרור אינו מתיימר להציג משנה, שאין בה ביקורת עצמית. הוא מנסה להתמודד עם ספקות ולבחון את הדברים על-ידי "ניסויי חשיבה", המציגים מצבים היפותטיים, שבאמצעותם ניתן לבחון את הערך. אחד המבחנים שהוא מציע לצורך זה הוא "מבחן הילדים הבווערים", המסתמך על אירוע נורא במיוחד, שבו שרפו הנאצים ילדים יהודים בעודם בחיים כדי לחסוך בהוצאות.

אתה צודק, זה לא
מה שהיה פעם

מבחן "הילדים הבווערים" מעמיד ניסוי חשיבה בו הכרעה ערכית יהודית-ציונית מועמדת במבחן המחשבתי והרגשי של דיון שבו נוכחים כאילו הילדים הנשרפים בעודם בחיים, תוך הנמקת ההכרעה בצורה שהיתה מתקבלת על דעת הילדים הבווערים לו היו משתתפים בדיון בדעה צלולה ובוגרת (אך תוך התרחקות מסנטימנטליות פשטנית (עמ' 76). יש לתהות על המבחן הזה משני טעמים. הטעם הראשון הוא הטעם המוסרי הפשוט. האם למישהו, לצורך כלשהו, יש את הזכות לדבר בשם של "הילדים הבווערים"? האם

מישהו יכול לדעת מה היו אומרים הילדים האלה בדילמה כזאת, או אחרת? הטעם השני הוא עיוני: האם ניתן להמשיך ולחשוב בצורה הגיונית ושקולה כאשר לדיון נכנס קולם של "הילדים הבווערים" על המטענים הרגשיים העמוקים המופעלים בעצם אזכורם?

חידוש הציונות ועתידה מותנים בקיומם של "איש הציונות" – המוכן להירתם, ולו באופן חלקי, למימוש ערכיה – ושל אליטות ציוניות. האמצעים האלה ניתנים להשגה בעיקר על-ידי חינוך. ייתכן שזהו יעד הולם למערכת החינוך החילונית, הזקוקה ליעדים ערכיים מחודשים. מן הספר מתקבלת התחושה, שאכן הציונות נמצאת עדיין באמצע הדרך. הערכים המחודשים של הציונות צריכים להיבחן ביחס לאתגרי היישום. בהקשר הזה דן המחבר בצורך לגבש מדיניות כוללת לעם היהודי ובצורך בעלייה גדולה כמפעל-רבתי של העם היהודי. בבחינת

כמו בעניינים אחרים, מתגלות העקביות והגישה הלא-שגרתית של המחבר לצד דבקותו בערכים הקלסיים של הציונות.

על משקל האמרה המפורסמת של ברל כצנלסון – "תבונה לראות, אומץ לרצות וכוח לבצע" – מציע דרור נוסח מתוקן ומחודש: "ערכים להאמין ולהגשים, יצירתיות לחדש, תבונה לראות, אומץ לרצות, כוח לבצע ויכולת ללמוד ולהשתנות" (עמ' 363).

נראה, כי יש בכך ביטוי ברור לאתגרים הניצבים בפני הציונות עם תחילת המאה השנייה לקיומה כתופעה היסטורית ועל סף האלף השלישי לספירה.

מעמדה של ישראל נידונים הצורך בחיזוק הצביון היהודי-ציוני של מדינת ישראל והחברה הישראלית, הקושי בחיבור בין יהדות, ציונות ודמוקרטיה והמשמעויות הנגזרות מחידוש הציונות בתחומי החינוך, התכנון המרחבי והפריסה בשטח וכן תהליך השלום. דרור רואה בתנועות הקיבוציות נכס חשוב לציונות ומציע לבנותן מחדש.

הספר מסתיים בניסיון לערוך מאזן מוסרי בין מידת הצדק שביישום הציונות לבין הפגיעה בערכים אחרים. המחבר מודע היטב למחירה של הציונות, הן מבחינת הפלסטינים והן מבחינת הקורבנות שנגרמו לעם היהודי, ומסקנתו היא, שהציונות מוצדקת מבחינה ערכית. דווקא לאור הצלחותיה של הציונות, הוא קורא להגברת ההתחשבות בשיקול המוסרי, ובין היתר הוא מציע לסייע להתפתחות הישות הפלסטינית, כדי לפצות על הפגיעה בפלסטינים בעקבות יישום הציונות. בעניין הזה,

